

Sém és Hám fiai?

A héber nyelv helye
az afroázsiai és a sémi nyelvcsaládban

Biró Tamás

biro.tamas@btk.elte.hu, <http://birot.web.elte.hu>

2014. december 11.

Az összehasonlítástól a családfáig

Családfa

	arab	arámi	héber	ugariti	akkád	geez
* <i>ā</i> >	<i>ā</i>	<i>ā</i>	<i>ō</i>	<i>ā</i>	<i>ā</i>	<i>ā / a</i>
* <i>t</i> >	<i>t̄</i>	<i>t</i>	<i>š</i>	<i>t̄</i>	<i>š</i>	<i>š / s</i>
főnévragozás	van	nincs	nincs	van	van	nincs
szuffixragozás Sg. 1	<i>-tu</i>	<i>-et</i>	<i>-ti</i>	-T	<i>-āku</i>	<i>-kū</i>
szuffixragozás Sg. 2m	<i>-ti</i>	<i>-t(ā)</i>	<i>-ta</i>	-T	<i>-āta</i>	<i>-ka</i>
szuffixragozás Sg. 2f	<i>-ta</i>	<i>-tī</i>	<i>-t</i>	-T	<i>-āti</i>	<i>-kī</i>
határozott főnév	<i>al-</i>	<i>-ā</i>	<i>ha-</i>	∅	∅	∅?
Tört többes szám	van	nincs (?)	nincs (?)	nincs (?)	nincs (?)	van

- Hasonló nyelvek közelebbi rokonok, de...
- ... a családfa egy történetet mesél el.

Néhány izoglossza

(Hetzron nyomán)

	Akkád (stativ)	Klasszikus arab	(Tiberiasi) Héber	Arámi (bibliai)	Geez
Szuffix konjugáció					
Sg. 1c.	-āku	-tu	-tī	-et	-kū
Sg. 2m.	-āta	-ta	-tā	-t(ā)	-ka
Sg. 2f.	-āti	-ti	-t	-tī	-kī
Sg. 3m.	∅	-a	∅	∅	-a
Sg. 3f.	-at	-at	-ā	-at	-at
Prefix konjugáció					
Pl. 2f	t – ā	ta – na	ti – nā	t – ān	tə – ā
Pl. 3f	i – ā	ya – na	ti – nā	y – ān	yə – ā

(Hetzron 1976: „principle of archaic heterogeneity”, „principle of shared morpholexical innovation”)

A héberhez hasonló nyelvek

- Fönícia, ammonita, moabita, edomita – *kánaáni nyelvek*
- Ugariti, arámi és arab
- Ókori és modern dél-arábiai nyelvek,
etiópiai sémi nyelvek: geez, amhara, tigré, tigrinya...
- Akkád
- Egyiptomi és kopt
- Berber, kúsita nyelvek Etiópiában,
csádi nyelvek (pl. Hausza) Ny-Afrikában...

Az afroázsiai nyelvcsalád, a.k.a. *Afroasiatic language phylum*

Source: http://alma.matrix.msu.edu/african_languages

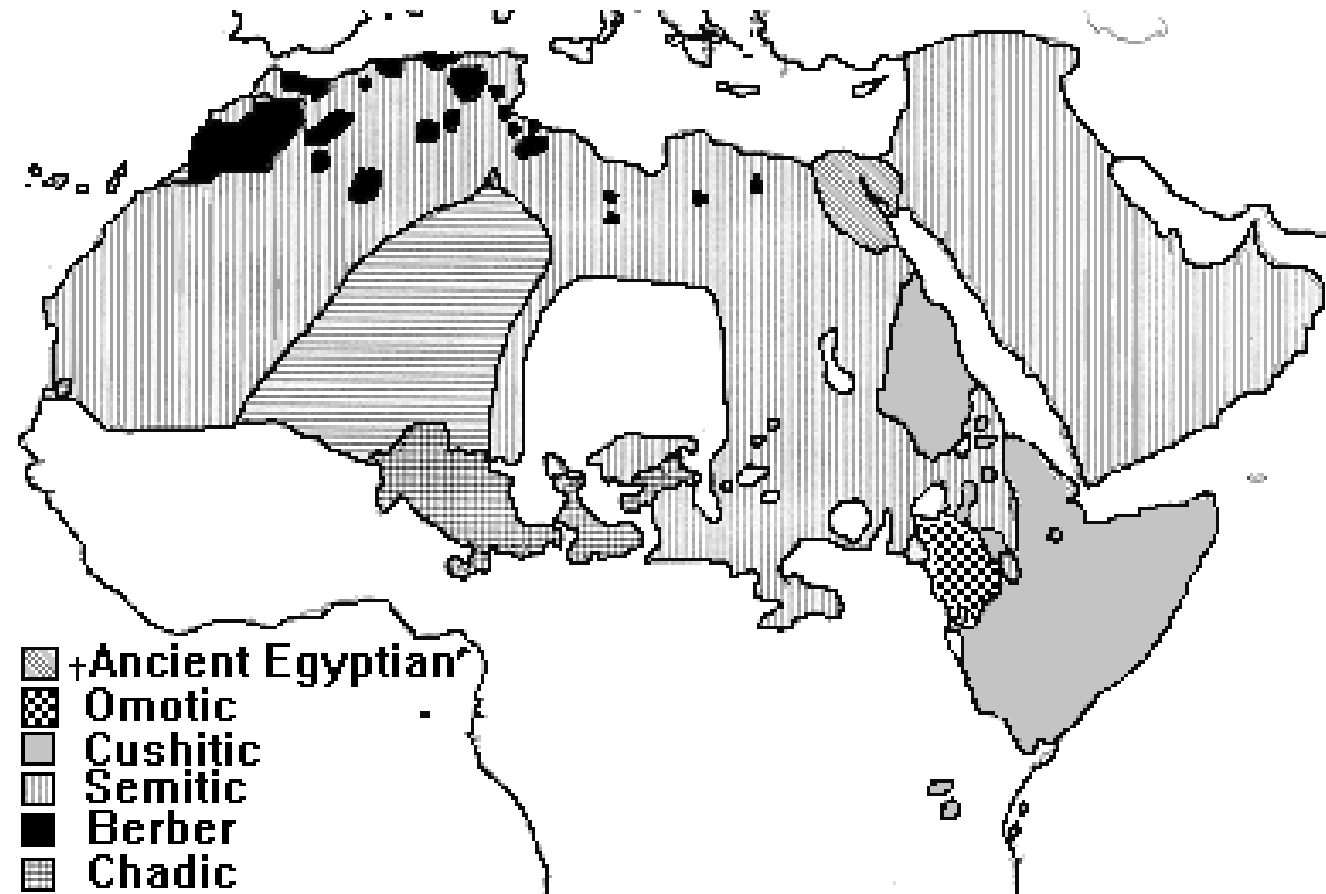
Az afroázsiai nyelvcsalád, a.k.a. *Afroasiatic language phylum*

- Sémi nyelvcsalád
- Az egyiptomi nyelv: óegyiptomi => kopt
- Berbero-líbiai nyelvek (Észak-Afrika: Atlasz, Szahara)
- Kúsita nyelvek (Kelet-Afrika: Etiópia, stb.)
- Csádi nyelvek (Nyugat-Afrika: pl., *Hausza*.)
- Omói/omotikus nyelvek (DNy-Etiópia)

1950: Joseph Greenberg. Since: many different subgroups proposed.

Common ancestors: when, where, how did they live?

Az afroázsiai nyelvcsalád, a.k.a. *Afroasiatic language phylum*

Source: <http://linguistics.byu.edu/classes/ling450ch/images/aamap.gif>,
Adapted from Bomhard 1984:181.

A sémi nyelvek – „gestalt megközelítés”

- A. L. Schlözer 1781.
- „Ránézésre” (v.ö. Bennett, p. 20)
- Első közelítésben öt-hét nagy csoport:
  - Akkád (ó/közép/újbabiloni és ó/közép/újasszír dialektusok)
  - Arámi (óarámi, bibliai arámi, szír, neoarámi, stb.)
  - Kánaáni (héber, föníciai...)
  - Arab („északarab”, „tulajdonképpeni arab”: óarab, nabateus, preklasszikus arab, klasszikus arab, közép arab, standard modern arab, mai kollokvialis arab „dialektusok”, judeoarab nyelvek...)
  - Ókori (feliratos, epigrafikus) délarábiai. Modern délarábiai. Etiópiai sémi nyelvek (geez, amhara, tigré, tigrinya...)
- Definiálható-e mitől sémi egy sémi nyelv?

A sémi nyelvek: alcsoportok?

Legelső megközelítés:

Keleti sémi: akkád (és eblai)

Nyugati sémi:

Északnyugati sémi:

ugariti, arámi, kánaáni

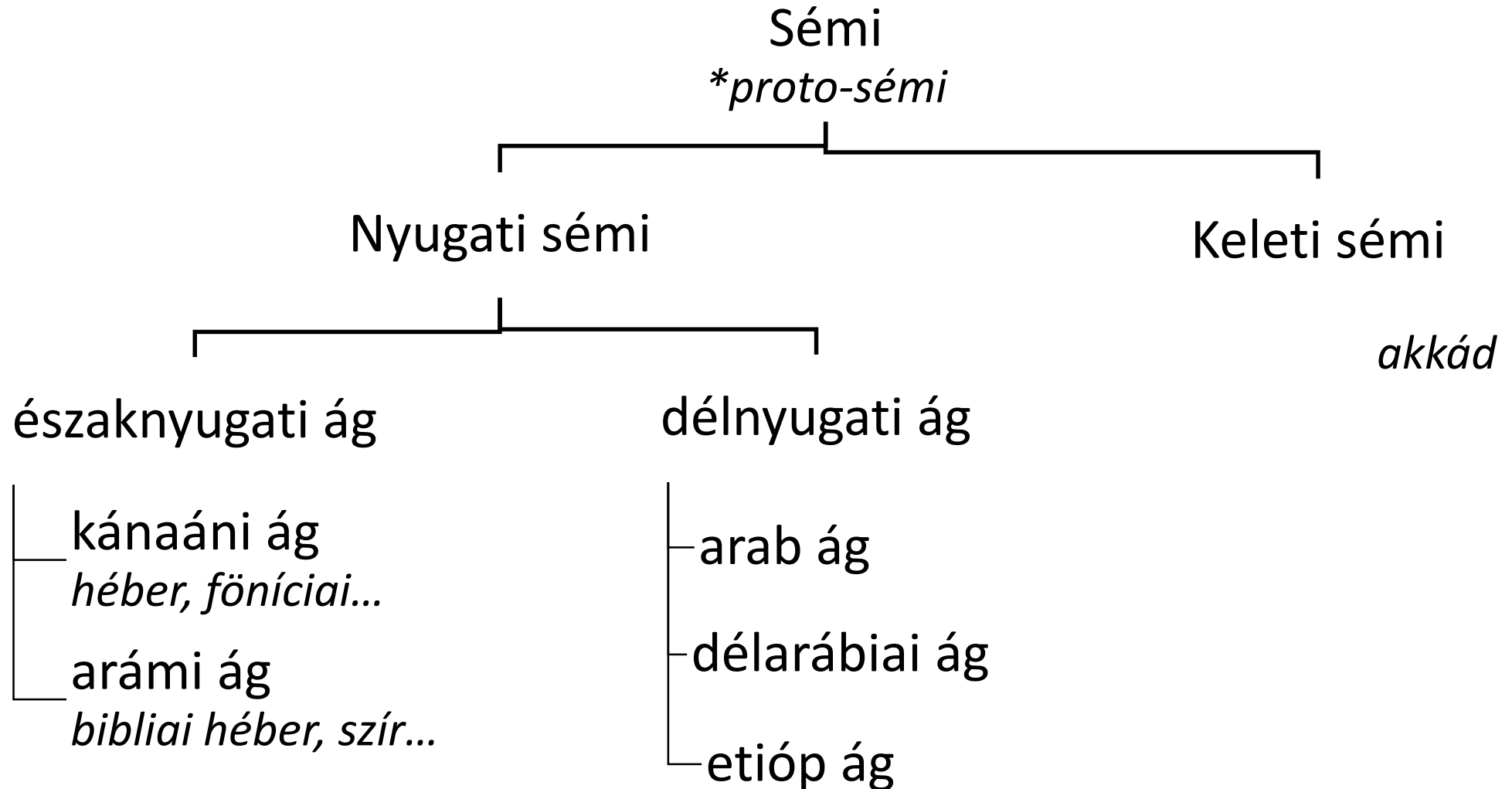
Arab (Centrális sémi = arab + Ény-sémi?
vagy a déliekhez tartozik? Vagy külön ág?)

Déli sémi:

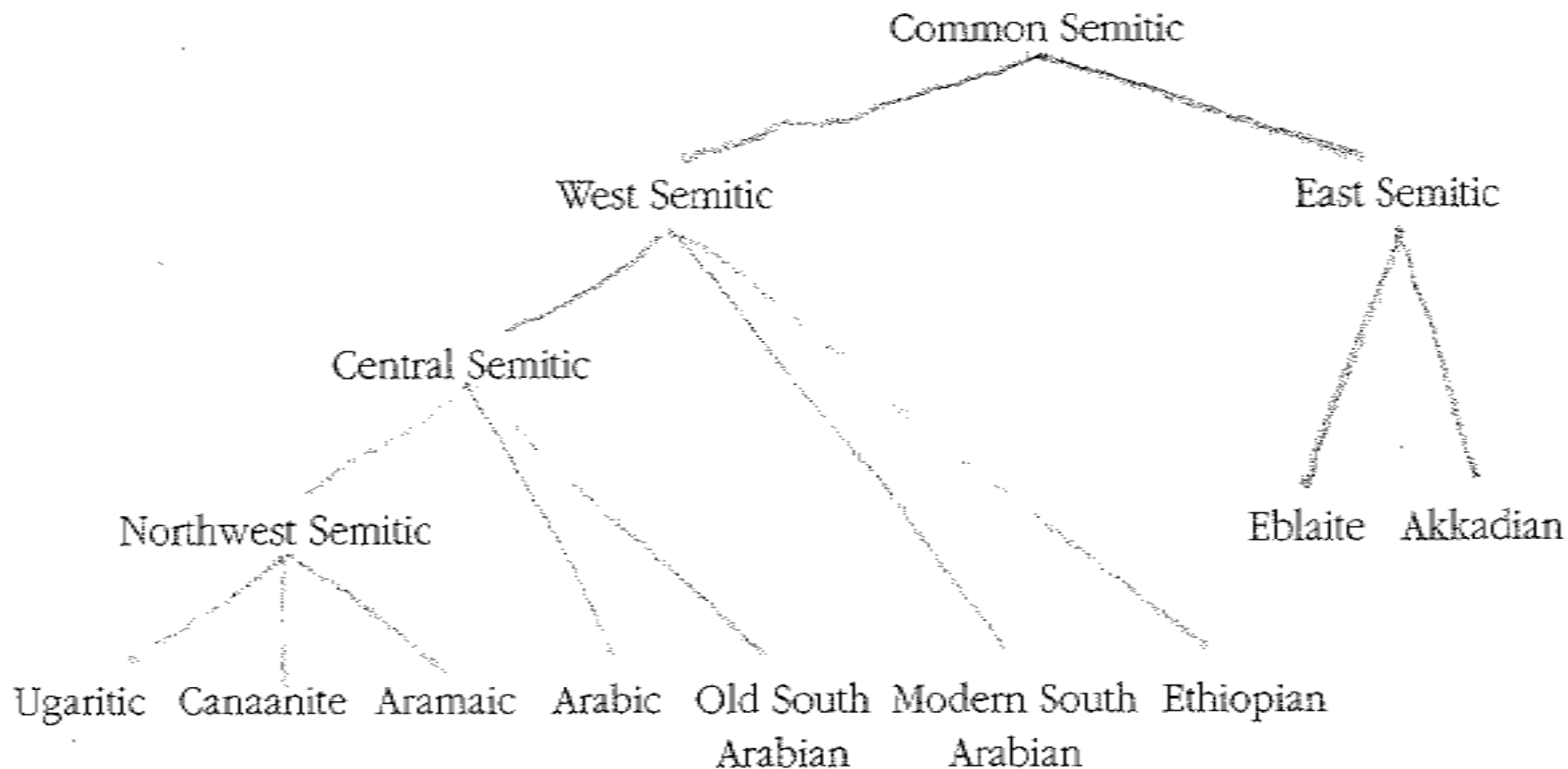
Modern délarab, epigrafikus délarab,
etiópai sémi nyelvek (geez; amhara, tigré, tigrinya...)

Sémi nyelvek családfája:

régi, elsősorban földrajzi alapú felosztás

Nyelvcsalád és családfa (manapság kb. standard verzió)

John Huehnergard: 'Introduction'. In: John Kaltner and Steven L. McKenzie (eds.): *Beyond Babel: A Handbook for Biblical Hebrew and Related Languages*. SBL 2002. Pp. 1-18.

Nyelvcsalád és családfa (kevésbé standard verzió)

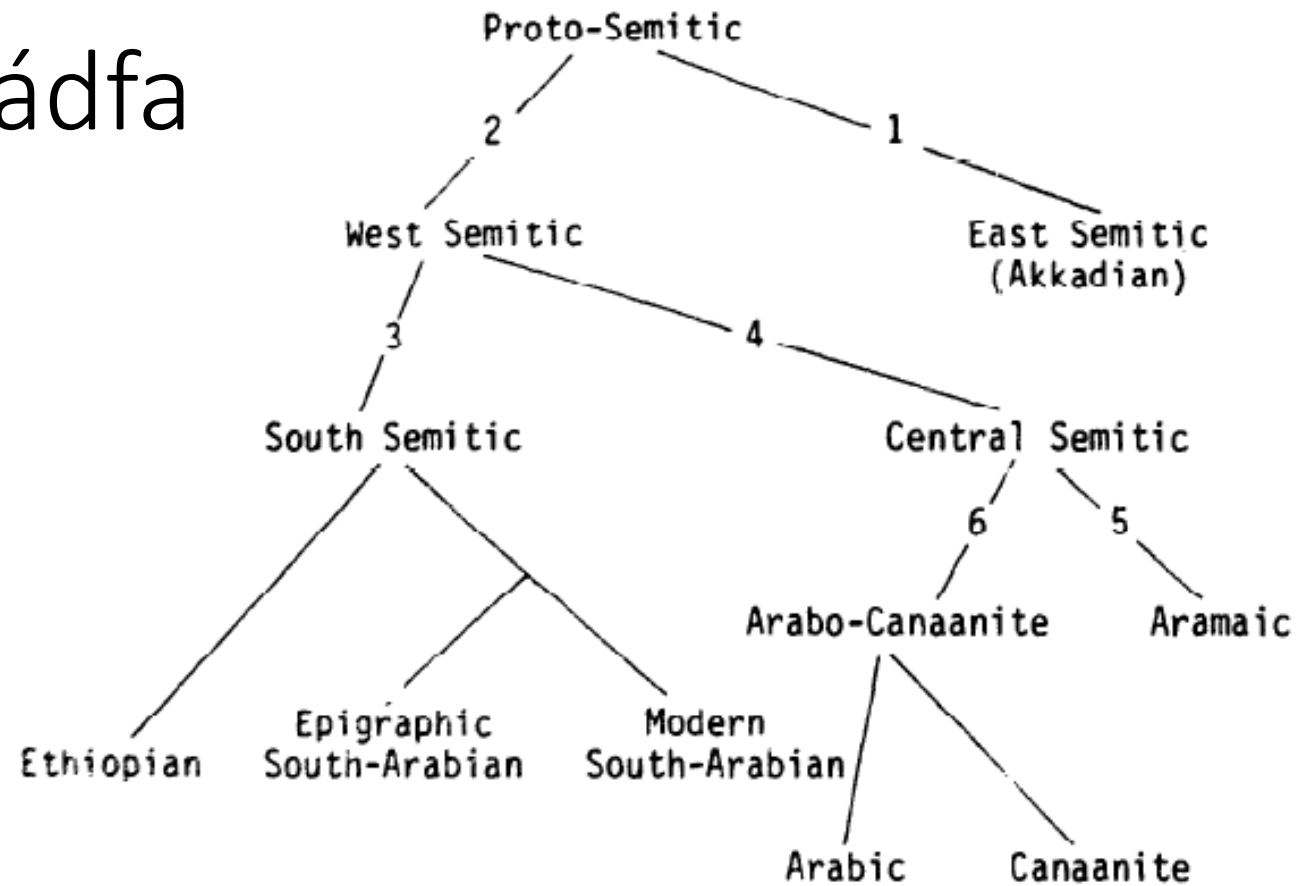
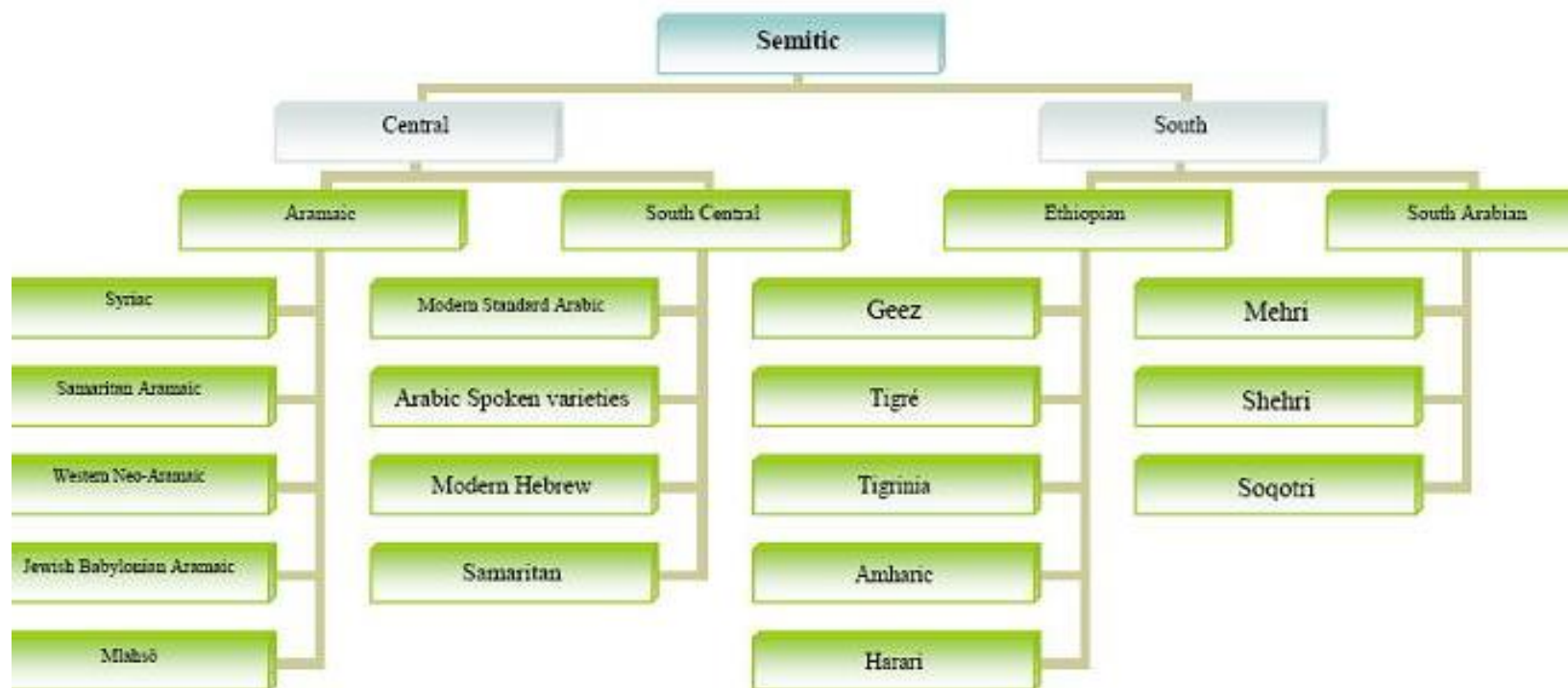

Fig. 2. The genealogical tree of Semitic. 1: Akkadian – archaic in many respects. 2: West-Semitic – innovation: adoption of a suffix-conjugation for the past tense (4.2.2). 3: South-Semitic – innovation: Generalization of *-k-* in the past tense (2.1), generalization of a closed vowel in verbal prefixes (2.2). 4: Central Semitic – innovation: adoption of Jussive *+u* for the nonpast (4.2.3), generalization of *-t-* in the past tense (2.1), generalization of the same vowel for verbal prefixes in one verb (2.2). 5: Aramaic – archaic feminine plural (4.1). 6: Arabo-Canaanite – innovation: adoption of *-na* as a feminine plural ending in verbs (4.1).

Robert Hetzron: Two principles of genetic reconstruction. *Lingua* 38.2 (1976): 89-108.

Hetzron 1976
javaslata, a
ma és a
közelmúlt
nyelveire
leszűkítve.

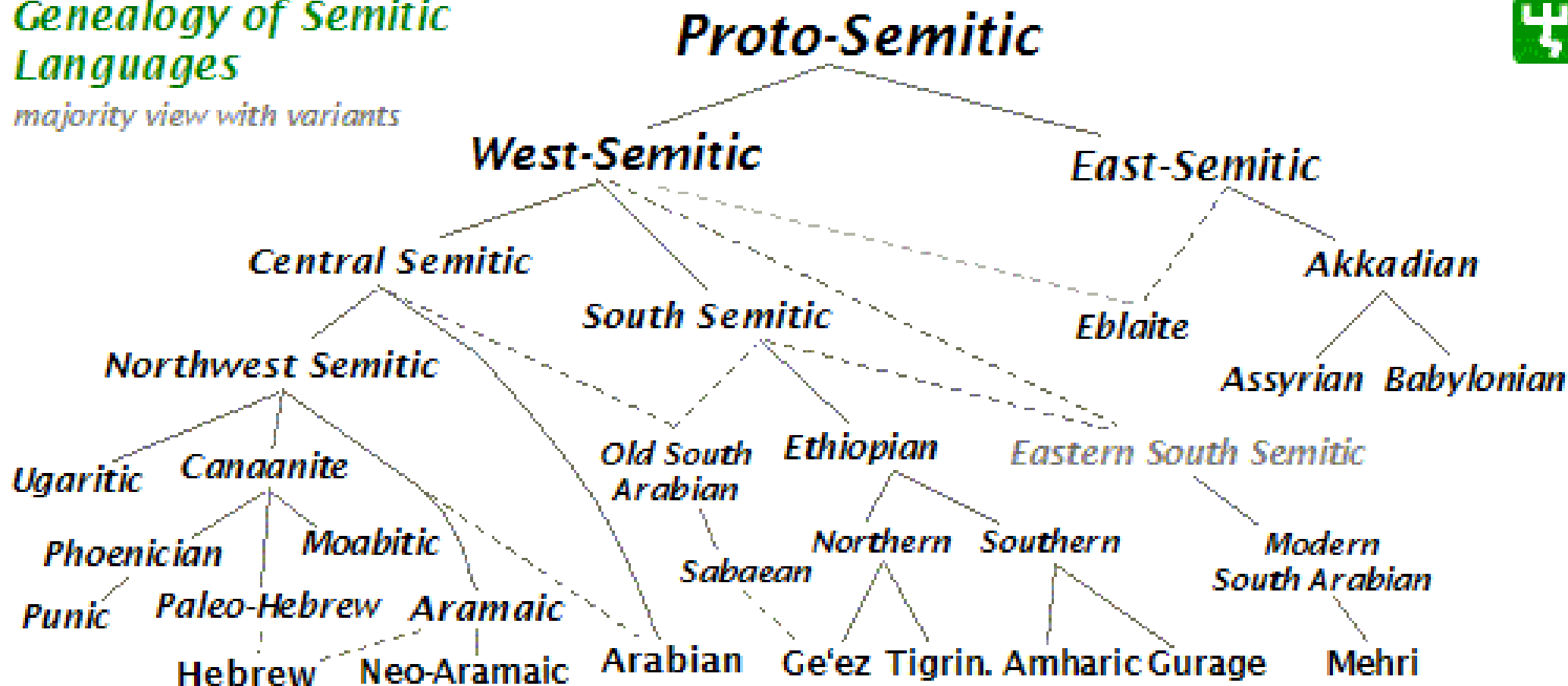
The Semitic Language Family

Source: Pereltsvaig, Asya (2012) *Languages of the World: An Introduction*. Cambridge University Press. P. 96

Genealogy of Semitic Languages

majority view with variants

© Hallelu-YaH!, Zoetermeer NL, 2012

Forrás: <http://www.hallelu-yah.nl/semitic-languages-tree.gif>

És még egy szép ábra, amely több véleményt is ötvöz...

Viszlát jövő héten!